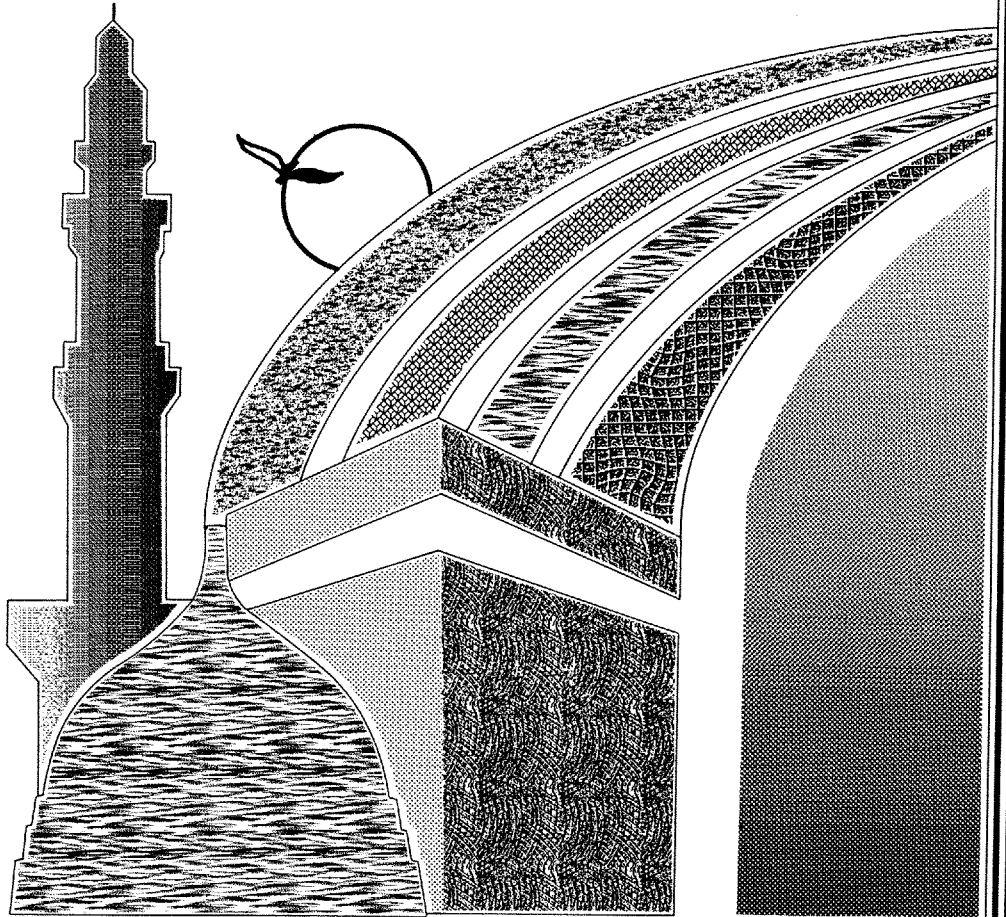
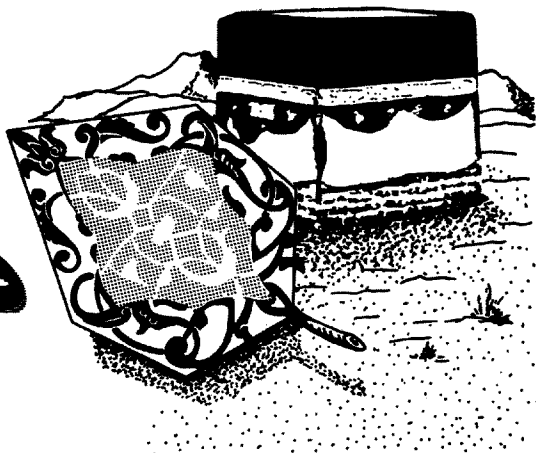

ازنگا سے دیگر

ره آوردی از دیار دوست

محمدعلی مهدوی راد

لحاظ حضور یکی از عالمان و نویسندگان که اثری ارجمند دربارهٔ مدینه نیز تألیف کرده است و از مدینه شناسان به نام آن دیار است، دربارهٔ جهان اسلام، مشکلات جوامع اسلامی و راه‌حلهای گونه‌گون آن سخن رفت. آقای رشید، که به ظاهر دیرینه سال می‌نمود، محضر بسیار شیرین، همدلانه و ارجمند داشت. او بر ضرورت پیوند فرهنگی میان کشورهای اسلامی تأکید می‌کرد. از ایران به عظمت یاد می‌کرد و از اینکه بتواند روابط فرهنگی گسترده‌ای با ایران داشته باشد خشنود بود و تأکید می‌کرد که بسیاری از رویارویی‌های ناهنجار و مآلاً تلخ، به لحاظ عدم شناخت دقیق از آراء و اندیشه‌ها و مواضع فکری، اعتقادی و سیاسی یکدیگر است. تأکید او بر امامان شیعه علیهم‌السلام به عنوان

در یکی از روزهای اقامت در مدینه منوره و در پی آشنایی با مراکز فرهنگی و علمی آن دیار، به انجمن ادبی مدینه منوره (نادی المدینة المنورة الأدبی) رفتیم. گفتنی است آقای براتی پیشتر زمینهٔ این دیدار را فراهم آورده بودند. استاد محمّد هاشم رشید رییس انجمن در انتظار ما بود. انجمن تعطیل بود لیکن وی تنی چند از شاعران و ادیبان را دعوت کرده بود تا آنان نیز در این دیدار حضور داشته باشند. یکی از آنان که از شاعران بلند آوازهٔ جزیرهٔ العرب بود قصیدهٔ بلندی در نعت رسول الله صلی الله علیه و آله با شور و هیجان ویژه‌ای خواند و آنگاه در زمینه‌های مختلف گفتگو کردیم.

افزون بر پرسشهای تاریخی از گذشته‌های جغرافیایی مدینه و قبایل آن به

و... از جمله اهداف این انجمن است. انجمن دارای گروه‌های مختلف زیر است که در ابعاد گونه‌گون فرهنگی و علمی تلاش می‌کنند:

- ۱- گروه شعر ۲- پژوهش و نقد
- ۳- میراث ۴- قصه ۵- کنفرانس‌ها و انجمن‌ها و...

رییس انجمن، محمّد هاشم رشید از شاعران و ادیبان بلند آوازه عربستان و نایب رییس آن محمّد عید حظراوی، از ادیبان و نویسندگان آن دیار و نیز چهار عضو دیگر است.

برای پژوهش و نشر و تلاش‌های فرهنگی گروه‌های ذیل سامان یافته است:

- ۱- گروه چاپ؛ این گروه کتاب‌هایی را که هیأت علمی انجمن تدوین کرده و یا آثار را که مؤلفان ارائه داده‌اند و همگون اهداف انجمن است، به این گروه می‌سپارد تا برای چاپ و نشر آن اقدام کنند.

- ۲- خرید کتاب؛ این گروه به تهیه و گسترش منابع مطالعاتی و پژوهشی انجمن یاری می‌رساند و آنچه را که محققان انجمن نیاز دارند با پیشنهاد به این گروه تهیه می‌کند.

- ۳- گروه فرهنگی؛ تمام مراسم، تشکیل محافل، برگزاری گردهمایی‌ها،

چهره‌های برجسته تاریخ اسلام و حبّ اهل بیت علیهم‌السلام به عنوان باوری بنیادین در دین، ارجمند بود.

دیدار ما با ادیبان، شاعران و نویسندگان آن انجمن به درازا کشید و در پایان پس از پذیرایی، از کتابخانه انجمن دیدن کردیم و با تلاش‌های فرهنگی و پژوهشی آن انجمن آشنا شدیم. آقای محمّد هاشم رشید از سر لطف مجموعه عظیمی از آثار نشر یافته در آن انجمن را به ما هدیه کرد و در بازگشت ما را تا محلّ استقرار همراهی کردند.

اکنون با نگاهی گذرا به «انجمن ادبی مدینه منوره» بر اساس توضیحات مسوولان آن مجمع ادبی ارجمند و نیز جزوه‌های نشر یافته جهت شناسایی و شناساندن آن، برخی از آثار نشر یافته آن را نیز معرفی می‌کنم:

انجمن ادبی مدینه منوره:

انجمن ادبی مدینه منوره به سال ۱۳۹۵ بنیاد نهاده شده است. گسترش آگاهی از طریق برگزاری گردهمایی‌ها، کنفرانس‌ها، سخنرانی‌ها، شب‌های شعر و قصه، محافل بحث و نقد و بررسی شعر و کتاب، چاپ و نشر کتاب‌های ادبی و علمی

۲- انتشارات:

انجمن در جهت اهداف خود انتشاراتی نیز بنیاد نهاده است. کتابهای اعضای انجمن و گاه آثاری که از بیرون انجمن بدانجا ارجاع داده می‌شود. در لجنه‌ای از عالمان و ادیبان به بررسی و نقد نهاده می‌شود و چون با معیارهای نشر انجمن همخوانی داشته باشد، به نشر آن مبادرت می‌شود. تا سال ۱۴۱۶، نود و نه عنوان کتاب در موضوعات مختلف - که جنبه ادبیات آن غلبه دارد - نشر یافته است. برخی از آنها را به تفصیل یاد خواهیم کرد.

۳- کنفرانس‌های ادبی و علمی:

از جمله تلاش‌های فرهنگی انجمن برگزاری کنفرانس‌های سالانه ادبی و علمی است و نیز دیدارهای بین شاعران و ادیبان جهان اسلام که برای گفتگو در جهت جستن راه‌حل‌های کارآمد برای گسترش زبان و ادب عربی انجام می‌گیرد. و در این کنفرانس‌ها، شخصیت‌های علمی، فرهنگی و نویسندگان جهان اسلام شرکت می‌کنند و درباره موضوعات مختلف اسلامی و غالباً ادبی و یا با نگاه ادبی بحث می‌کنند. این کنفرانس‌ها سالانه است؛ به مثل در کنفرانس که به سال ۱۳۹۹ برگزار گردیده

شب‌های شعر و قصه و تنظیم دیدارها به عهده این گروه است. مسابقات فرهنگی آموزشی و پژوهشی نیز به همت این گروه برگزار می‌شود.

۴- گروه کتابخانه‌ها و میراث فرهنگی.

فعالیت‌های فرهنگی و پژوهشی:

برای گسترش فرهنگ قرآنی، و تبلور عینی قرآن در ذهن و زبان مردم، انجمن ادبی مدینه از سال ۱۳۹۸ هجری قمری مسابقات حفظ، تجوید و مفاهیم قرآن را سامان داده است. این مسابقه همه ساله در ماه رمضان و بر اساس حفظ تمام قرآن، ۲۰ و ۱۰ جزء قرآن و یک جزء آن برگزار می‌گردد. به مثل در مسابقه ۱۴۱۵ اولین برنده تمام قرآن ۴۰۰۰ ریال سعودی جایزه گرفته است. در آغاز جوایز را خود انجمن می‌پرداخت لیکن پس از آن، به پیشنهاد افراد نیکوکار، چنان روا داشته شده است. که همگان در دادن جوایز مشارکت کنند از این روی، عملاً انجمن ادبی، مسابقه را برنامه‌ریزی می‌کند و سامان می‌دهد و جوایز را افراد نیکاندیش و نیکوکار و یا مؤسسات می‌پردازند و یا انجمن را در پرداخت آن یاری می‌دهند.

العلمي في القرآن»، «القرآن الكريم في اعجازه الفنى»، «في رحاب الحاد المقدس» «المدينة المنوره وتاريخها».

مسابقات ادبی:

از دیگر تلاشهای انجمن ادبی برگزاری مسابقه‌های ادبی (شعر، قصه و مقاله) است، این مسابقه نیز همه ساله تشکیل می‌شود، به سال ۱۳۹۹ اولین برنده مسابقه قصه پنج‌هزار ریال سعودی را از آن خود ساخت.

کتابخانه‌ها:

۱- کتابخانه کودکان:

در این کتابخانه که آرایه‌هایی چشم‌نواز و دیدنی دارد و سالن مطالعه آن به گونه‌ای دلپذیر آذین شده است تا بر جاذبه آن بیفزاید، بیش از سه هزار جلد کتاب و غالباً داستان و قصه‌های مصور وجود دارد. سالن ویژه‌ای نیز برای نمایش فیلمهای مختلف در نظر گرفته شده است تا کودکان را در رشد دانش و گسترش آگاهی‌ها یاری رساند و اوقات فراغت آنان به گونه‌ای شایسته پر شود.

۲- کتابخانه ادبی:

و آن مشتمل است بر کتاب‌های نشر

است عناوین برخی از سخنرانی‌ها چنین است: «مصادر السيرة النبوية وتقويمها» فارق حماد، «من فقه السيرة النبوية» عطیه محمد سالم، «اضواء على اللغات السامية» احمد جمال العمرى، «اعجاز القرآن» عبدالفتاح عاشور، «اصحاب الكهف في القرآن»، «الأدب المقارن» و...

و در کنفرانس ۱۴۰۰ هـ. ق. برخی از عناوین چنین است: «فلسطين اسلامية قبل أن تكون عربية» محمد منتصر الكتانى، «الغزو الفكري للمسلمين» عطیه سالم.

و در کنفرانس سال ۱۴۱۳ - نمونه را - می‌توان از عناوین ذیل نام برد: «الاتجاهات السلبية في الشعر العباسي» عبدالسلام راغب، «ادب الرحلة الى الغرب» عبدالعزيز السنه، «التعليم فى المدينة المنورة»، محمد حسن.

و در سال ۱۴۱۵ هـ. ق. «الصور الفنية عند عبدالقادر الجرجاني» سعيد السريحي. «الكنایة و مفهومها و قيمتها البلاغية» محمود شاكر القطانى، «من تاريخ أسواق المدينة في الجاهلية» خالد نعمان و....

عناوین برخی دیگر از بحثها چنین

است:

«التصوير الفنى في القرآن»، «الاعجاز

«العقیق» انتشار منظمی ندارد و به اصطلاح از مجلات ادواری نیست. فصول مختلف آن بدینگونه است: «البحوث والدراسات»، «المقالات» «القصة»، «دیوان الشعر» «مراجعات الکتب»، «رسائل ثقافیه» و «رسائل جامعیه».

«العقیق» مجله‌ای است پر برگ و بار. آخرین شماره‌ای که در اختیار من است شماره «۱۲-۱۱» است که ۱۴۱۷ نشر یافته. عناوین برخی از مقالات همین شماره چنین است: «أزمة القصيدة»، «ابن خلدون وجغرافیا»، «ملاح من الاعجاز الفتی فی القرآن الکریم»، «شعر الموقف فی العصر الجاهلی»، و در بخش معرفتی رساله‌های دانشگاهی، رساله‌ای معرفی شده است با عنوان: «معايير البحث العلمي في التربية الاسلامية». هر شماره از «العقیق» در پایان بخش کوتاهی دارد به زبان انگلیسی.

عناوینی از مقالات شماره‌های دیگر

را نیز می‌آوریم:

از شماره «۱۰ - ۹»: «النقود في الاسلام» که بحثی است گسترده و سودمند، «الاتجاهات السلبية في الشعر العباسی»، «نور الحق: قصة من التراث الاسلامی»، «المرأة في الشعر العربي

یافته از سوی انجمن و آثار ادبی ادیبان و شاعران سعودی و آثار انجمن‌های ادبی کشور که منشورات هر یک از انجمنها در جایگاه ویژه‌ای قرار گرفته است.

۳- کتابخانه عمومی:

این کتابخانه برای مطالعه و پژوهش اعضای انجمن و نیز پژوهشگران و محققان و ادیبانی است که به آنجا مراجعه می‌کنند؛ از جمله بخش‌های جالب این کتابخانه دوره‌های مختلف مجله جهان اسلام است؛ به ویژه مجلات ادبی. کتاب‌های کتابخانه به گونه‌ای موضوعی چیده شده و کتابخانه به صورت قفسه باز اداره می‌شود کتاب‌ها در عناوین ذیل طبقه‌بندی شده است:

فلسفه و علوم متعلق به آن، ادیان، علوم اجتماعی، لغت و ادب علوم محض، هنر، جغرافیا و تاریخ و شرح حال و مجلات.

مجله «العقیق»:

انجمن ادبی مدینه منوره، مجله‌ای منتشر می‌کند با عنوان «العقیق» که بیشتر جنبه ادبی دارد و پژوهش‌های علمی درباره شعر، قصه و ادبیات جزیره العرب محتوای آن را تشکیل می‌دهد.

علم المعادن»، «في رحاب المسجد النبوي الشريف = شعر»، «محمد ﷺ في المدينة»، نقدی است بر کتاب مونتگری وات.

نگاهی به برخی از آثار نشر یافته انجمن ادبی مدینه منوره:

پیش‌تر آوردیم که انجمن ادبی مدینه منوره تا سال ۱۴۱۶ حدود ۹۰ جلد کتاب در موضوعات مختلف و بیشتر در حوزه ادبیات منتشر کرده است. اکنون برخی از این آثار را به اختصار معرفی کنیم:

۱ - عمارة و توسعه المسجد النبوي الشريف عبر التاريخ، ناجی محمد حسن عبدالقادر الأنصاری، المدينة المنورة، نادى المدينة المنورة الأدبی، ۱۴۱۶.

گزارشی است دراز دامن از ساختمان مسجد نبوی در مدینه منوره و تطورات و تحولات آن. مؤلف، کتاب را در شش فصل سامان داده است:

در فصل اول از وضعیت اقلیمی و طبیعی مؤثر در ساختمان مسجد سخن رفته است و در ضمن آن از اسلام آوردن انصار، فضیلت مدینه منوره، فضل مسجد نبوی، حضور رسول الله ﷺ در مدینه، موقعیت جغرافیایی مسجد نبوی (صص ۴۲-۱۹).

والفارسي والتركي» که گزارشی است از رساله‌ای دانشگاهی از قاهره. در این شماره گزارشی است مفصل از بحثی درباره گسترش زبان عربی، که یکی از ادیبان بحث را طرح کرده است و سه تن از ادیبان جهان عرب به نقد و بررسی و اظهار نظر در آن پرداخته‌اند.

از شماره «۸ - ۷»، «العرب و العروبه فی الشعر السوداني»، «الوحدة الاسلاميه ومقوماتها في شعر شوقي»، «البدیع لابن معتز»، «مصطلحات النحو الكافي من کتاب معاني القرآن للفرّاء».

از شماره «۶ - ۵»، «الجاحظ شاعراً»، «التعبير الكنايى عند الجاحظ»، «رمضان في الشعر العربى»، و «التعليم في المدينة المنورة».

از شماره «۴ - ۳»، «تعريب الدواوين في العصر الأموي»، «دور محمد اقبال في توجيه الادب والشعر»، «اعادة النظر في تعليم المرأة» پژوهشی است میدانی از آموزش مختلط در غرب و طرح بحثی است از چگونگی آموزش دختران در مدارس.

از شماره «۲ - ۱»، «مفهوم القرية و دلالتها في القرآن الكريم»، «تأملات فی أسلوب التكرار القرآني في ضوء سورة الرحمن»، «الاسلام العلمي للبيروني فی

ساختمان آن در روزگار حاکمیت سلطان عبدالمجید و تعمیرات و اصلاحات پس از آن. (صص ۱۶۰ - ۱۲۱).

در فصل‌های پنجم و ششم، با تفصیلی بیشتر و گزارشی دقیق‌تر و وصفی گویاتر چگونگی مسجد نبوی در روزگار حکومت آل سعود به ویژه حکومت فهد بن عبدالعزیز سخن رفته است (صص ۲۵۱ - ۱۶۱).

کتاب «عمارة و توسعه المسجد النبوی الشریف عنبر التاریخ» کتابی است سودمند، پر ماده و دقیق که سیر تاریخی ساختمان و تطورات مسجد نبوی را با دقت گزارش کرده است.

۲ - المدینه... الیوم، محمد صالح البلیهشی، المدینه المنوره، نادى المدینه المنوره، ۱۴۰۱

مؤلف، کتاب را به انگیزه گزارش وضع مدینه منوره در آغاز قرن پانزدهم به قلم آورده است؛ از این روی در عنوان توصیفی آن نوشته است: «المدینه المنوره فی بدایة القرن الخامس عشر». نویسنده درآمدی بر کتاب نگاشته است و در آن از نگاشته‌های عالمان درباره مدینه منوره بر اساس تسلسل تاریخی یاد کرده و از فضیلت مدینه سخن گفته است و آنگاه از مسجد نبوی و

با فصل دوم، تاریخ شکل‌گیری مسجد نبوی آغاز می‌شود و در این فصل از ساختمان مسجد در روزگار رسول الله ﷺ سخن می‌رود؛ از شکل‌گیری ساختمان مسجد، از چگونگی بنیاد آن. از مشارکت رسول الله ﷺ در ساختمان آن، از افزونی‌های روزگار پیامبر ﷺ، حجره شریفه، ستونها، مأذنه‌ها و منابر... (صص ۷۹ - ۴۳).

در فصل سوم، تحولات و تطورات ساختمانی و تاریخی مسجد نبوی از سال یازدهم تا سال ۶۵۶ گزارش شده است.

مسجد نبوی در عهد خلفاء، در روزگار علیؑ، در حاکمیت امویان و در عهد عباسیان. در تمام این بخشها گزارش نویسنده تحلیلی است و دقیق و مستند به منابع کهن با وصف ویژگیهای مسجد در آن روزگاران. در همین بخش توسعه‌ای که در زمان مهدی عباسی سامان یافته به تفصیل گزارش شده و چگونگی ساختمان، درها، مأذنه‌ها و اصلاحات و ... تبیین شده است. (صص ۱۱۹ - ۸۱).

فصل چهارم، ویژه گزارش چگونگی مسجد نبوی، تعمیرها و اصلاحات و حوادث مرتبط با آن از سال ۶۵۶ تا ۱۳۴۴ است. و همچنین گزارشی از روزگار مملوکیان، حاکمیت دولت عثمانی،

به تفصیل شناسانده است.

در بخش دوم کتاب برخی از متون و آثار تاریخی مرتبط با مدینه را معرفی کرده است؛ مانند «تاریخ المدينة المنورة» ابن شبه، «تحفة المحبین» عبدالرحمن الأنصاری و «تحقیق النصره»، ابوبکر مراغی و...

۴ - تاریخ معالم المدينة المنورة
قدیماً و حدیثاً، السید احمد یاسین احمد
المختاری، تعلیق و ایضاح و اضافة و تخریج:
عبید الله محمد امین کردی، المدينة المنورة،
نادی المدينة المنورة، ۱۴۱۰

مؤلف از عالمان و مؤرخان مدینه منوره است و در این کتاب ابتدا از «مدینه در گذرگاه تاریخ» سخن گفته است؛ یعنی از مدینه پیش از اسلام و از چگونگی آن در روزگار رسول الله ﷺ آنگاه به گزارش مسجد نبوی پرداخته است و چگونگی‌های آن در زمان رسول الله ﷺ و خلفا و افزونی‌های آن در گذرگاه زمان و توسعه مختلف آن در حکومتها، تا زمان آل سعود.

در باب چهار کتاب، به تفصیل و دقت از مساجد مدینه سخن رفته است؛ مسجد غمامه، مسجد جمعه، مسجد قبا، و... در این بخش مؤلف بیش از چهل مسجد را معرفی کرده است؛ اینها مساجدی هستند که در

سپس از امارت مدینه منوره از آغاز تاریخ اسلام، همه این مطالب در نهایت اختصار گزارش شده است و آنگاه از وضع فرهنگی، اجتماعی و مدنی امروزمین مدینه سخن رفته است؛ چگونگی مساجد تاریخی در مدینه، مساجد نوساز، دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها، مدارس ابتدایی و متوسطه، شهربانی، شهرداری، و منبع اقتصادی، معیشتی و تشکیلات دولتی مدینه، فرهنگ عمومی مردم، بازارها، مدارس حفظ قرآن و...

المدینه... الیوم، گزارشی است گویا از وضع کنونی مدینه با توجه به اینکه این کتاب هیجده سال پیش به قلم آمده است.
۳ - المدينة المنورة بین الأدب
والتاریخ، عاصم حمدان علی حمدان

مؤلف ابتدا از شعر در قرن دوازدهم هجری سخن گفته است و چگونگی آن در مدینه منوره. آنگاه چهره‌ای علمی، ادبی و تاریخی را معرفی کرده است به نام امین الحلوانی که تباری هندی داشته، سپس به مدینه رفته و آنگاه به لیدن سفر کرده و در آنجا «کتابخانه لیدن» آثار خطی وی را که بسیار مهم بوده خریده است که برخی از خاورشناسان فهرست این مجموعه عظیم فعلی را نگاشته‌اند. مؤلف آن فهرست را نیز

گذرگاه زمان به مناسبت‌هایی شکل گرفته‌اند و اکنون نیز وجود دارند.

آنگاه از مساجدی سخن گفته است که بوده‌اند و اکنون نیستند، مسجدهای ویران شده حال به هر جهت، در این بخش از بیست مسجد یاد شده است.

در بخش دیگری از این مبحث، چگونگی مساجدی گزارش شده است که مؤلفان پس از پیامبر و خلفا آن مساجد را بنیاد نهاده‌اند.

در بخش پنجم از خانه‌های تاریخی بحث کرده و از چگونگی آنها را در تاریخ سخن گفته و حوادث تاریخی مرتبط با آنها گزارش کرده است؛ خانه ابو ایوب انصاری، عثمان بن عفان، حسن بن زید بن حسن رضی الله عنه، و...

در بخش ششم از قصرها سخن رفته است. کاخ اسماعیل بن ولید، بنی یوسف، بنی جدیله، عروه بن زبیر، هشام بن عبدالملک و...

چاه‌ها، چشمه‌ها، کوه‌ها، جایگاه‌های تاریخی، دژها، حصارها و حاکمان مدینه از دیگر بحث‌هایی است که در صفحات این کتاب آمده است. معالم المدینه به واقع گزارشی است تاریخی و تحلیلی و دقیق از آثار تاریخی و جاهای مشهور و هر آنچه در

آن دیار ارجمند یاد کردنی است و در گذرگاه تاریخ شهره بوده - چه اکنون وجود دارد، و چه وجود ندارد - و بر روی هم کتابی است خواندنی و سودمند.

۵ - موسوعة الأدباء والکتاب السعودین، خلال ستین عاماً ۱۳۵۰ - ۱۴۱۰، ج ۳، اعداد: احمد سعید بن مسلم، المدینة المنورة، نادى المدینة المنورة الأدبی، ۱۴۱۲

این کتاب مجموعه‌ای است ارجمند و سودمند در شرح حال، آثار و سوانح زندگانی ادیبان و نویسندگان سعودی. که در آن از ۵۸۴ نفر سخن رفته است. شرح حال‌ها بر اساس آگاهی‌های مؤلف، کوتاه و بلند است اما روشن است که مؤلف اساس را بر اختصار و گزیده نگاری گذاشته است. در ضمن شرح حال افراد غالباً ذیل این عناوین، نام، رشد و تعلیم و تعلّم زندگانی علمی، آثار و پژوهش - که به دو بخش نگاشته‌های چاپ شده و چاپ نشده تقسیم می‌شود - سخن می‌رود. مؤلف، تنی چند از عالمان و نویسندگان شیعی را نیز یاد کرده است. اما نه همه و نه بخش شایسته‌ای از آنها را. یک نمونه را به اختصار می‌آوریم:

شیخ علی بن جعفر بن محمد ابوالمکارم (۱۳۱۳ - ۱۳۶۴)، در

پزشکی، دارو، کیمیا، نجوم، هیأت و کشاورزی، فهرست شده است.

مؤلف پس از مقدمه‌ای درباره اهمیت میراث کهن و لزوم شناخت و شناسایی و بهره‌وری از آن، در فصل اول کتابخانه‌هایی مشتمل بر کتابهای فهرست شده در این مجموعه را معرفی کرده و آنگاه در ذیل عناوین یاد شده کتاب را شناسانده است.

او در این معرفی از نام مؤلف، عنوان کتاب، تاریخ فوت مؤلف، آغاز و انجام کتاب، نوع خط، نام استنساخ کننده، جایگاه نسخه، چگونگی نسخه، و اینکه چاپ شده است یا نه، سخن گفته است.

کتابشناسی و نسخه‌شناسی مؤلف دقیق و ارزشمند است.

۷ - دراسات قرآنیة: مجموعه‌ای است از پژوهشها و مقالاتی که ابتدا در «انجمن ادبی مدینه منوره» طرح شده و آنگاه تدوین گشته و نشر یافته است. این کتاب جلد اول از مجموعه‌ای با عنوان یاد شده، دارای ۱۲ سخنرانی و یا مقاله است. سخنرانی اول و دوم از آن عبدالصبور شاهین است. قرآن پژوه و عالم مصری و صاحب آثاری ارجمند در تاریخ قرآن و قرائت قرآن. وی با عنوان «القرآن واللغة العربیة» به عظمت بیانی قرآن و نقش آن

«عوامیه»، یکی از دیه‌های قطیف در ماه رمضان ۱۳۱۳ از مادر زاده شد و در محضر پدرش، که از عالمان آن روزگار بود، نحو و صرف و منطق و بیان آموخت، آنگاه فقه و اصول فراگرفت. سپس به عراق هجرت کرد [کجای عراق؟!]. و در محضر تنی چند از عالمان آن دیار فقه، اصول، حکمت، علوم ریاضی و... فراگرفت. و پس از دستیابی بر مدارج ارجمند علمی به بحرین هجرت کرد و سالها به تعلیم و تبلیغ و تدریس گذراند و پنجشنبه ۱۳۶۴/۵/۶ زندگانی را بدرود گفت. عناوین برخی از آثار وی چنین است:

«الانصاف بین تقلید المیت والحتی»، «اللؤلؤ المنظوم»، «فی تاریخ الحسین، فی جزئین الکبیر، جامع فی الفقه بالاستدلال وهو من أمهات الكتب الاسلامیه» و...

به هر حال «موسوعة الأدباء و الكتاب السعودیین» اثری است سودمند و کارآمد.

۶ - تراثنا المخطوط فی العلوم التطبيقیة والبحته، مصطفی عمّار اشراف محمد هاشم رشید، المدینة المنوره، منشورات النادی الأدبی، ۱۴۱۲، ۶۳۴ صفحه وزیری.

در این کتاب نسخه‌های برخی از کتابخانه مدینه منوره، در موضوعات هشتگانه؛ حساب جبر و مقابله، هندسه،

در استواری زبان عربی پرداخته است. «قصه اصحاب کهف» نگاهی است گذرا به قصد اصحاب کهف در قرآن کریم. «قبس من الاعجاز القرآنی» گفتاری است بلند که در آن با نگاهی نو به اعجاز قرآن کریم، «اعجاز عددی» قرآن کریم طرح و ضمن تأیید اصل موضوع ثوری «محمد رشاد خلیفه به نقد کشیده شده است». «السعادة بین مفهوم الانسان و منهج القرآن» لماذا اقترن النصّ النقلی بالجمال الأدبی». «جوانب جدیده من الاعجاز القرآنی»، «الكلمات المعربة ومدى صلتها بالقرآن الکریم»، «حروف النداء فی جمالیات النصّ الأدبی»، «اثر دراسات الاعجاز القرآنی فی تأسیل المنهج النقدي»، «الاعجاز العلمی فی القرآن» عناوین دیگر مقالات این مجموعه است. «دراسات قرآنیه» بر روی

هم مجموعه‌ای است خواندنی و سودمند. ۸ - المدینه المنوره فی التاریخ، عبدالسلام هاشم حافظ مؤلف کتاب از ادیبان، شاعران و مورخان مدینه است. او در این کتاب که کوشیده است با نگاهی گذرا، مدینه منوره را در گذرگاه تاریخ بشناساند، چگونگی شکل‌گیری مدینه (= یثرب) نامهای آن و جایگاه والای مدینه در فرهنگ و تاریخ اسلامی، جاریهای مشهور، دره‌ها، کوه‌ها، دشتهای مدینه، مساجد مدینه منوره که بحث از آن با مسجد شریف آغاز می‌شود، حوادث تاریخی مدینه، یادی از چهره‌های علمی معاصر، مدینه و در ضمن آن زندگی‌نامه خودنوشت مؤلف، و یادکردی از سی و هشت اثر درباره مدینه منوره؛ از جمله بخشهای این کتاب است.